

Focus op het gebouw: stof tot nadenken

"Wat moet een bibliotheek tegenwoordig zijn en hoe moet dat vervolgens vertaald worden in een aantrekkelijk, publieksvriendelijk uiterlijk?" Dit citaat van de Nederlandse rijksbouwmeester Mels Crowwels vat goed het opzet van de VBAD-studiedag

Focus op het gebouw samen, al ging het er ook over archieven. En met dit citaat opende **Krist Biebauw** van het steunpunt-in- oprichting Locus zijn lezing. Hij putte uit een visietraject dat VCOB samen met Cultuur Lokaal uitwerkte rond de toekomst van de openbare bibliotheek. Die bibliotheek is een basisvoorziening: een unieke, laagdrempelige toegang tot cultuur en informatie. Lenen is de centrale functie waaruit andere opdrachten zoals leren, ontmoeten en beleven, afgeleid worden. De functie van de bibliotheek verandert niet, wel de manier waarop ze die uitoefent. Krist Biebauw benadrukte dus de traditionele sterktes van de bibliotheek, maar had geen pasklaar antwoord op de vraag hoe die te vertalen in een gebouw. Dat kon ook moeilijk. Hij wees voortdurend op het belang van lokale inbedding en daarmee ook op dat van lokale differentiatie. Uiteindelijk is het de bibliothecaris die, in samenspraak met zijn 'stakeholders', een visie moet ontwikkelen op 'zijn' bibliotheek en die moet vertalen in een gebouw.

Ook **Hans Visser** begon zijn verhaal vanuit de traditionele sterkte van de sector. Het gebruik van de archieven en de collecties bevorderen, dat is de missie van het Stadsarchief Amsterdam. Hij vertrok vanuit het nieuwe gebouw van het stadsarchief: een voormalig bankgebouw. Het was een bewuste keuze voor "een monumentaal gebouw met allure in het centrum van de stad". Een lokale archiefinstelling heeft meestal maar één vestiging, zodat de locatie extra aandacht verdient. Voor het archief was de verhuizing de aanleiding voor een heel veranderingstraject, waarin het imago, een klantgerichte aanpak en een sterke focus op wat Visser 'digitaliteit' noemde, centraal stonden. Het Gemeentearchief Amsterdam werd Stadsarchief Amsterdam, het personeel kreeg bedrijfskleding, er kwamen ruimere openingstijden en nieuwe diensten. De meeste opvallende innovatie was wel de ontwikkeling van de archiefbank. Het Stadsarchief digitaliseert op vraag van de gebruikers en tegen betaling. Uit het relaas van Visser bleek het niet altijd even duidelijk, maar wie in mei heeft deelgenomen aan de VBAD-studiereis naar Nederland¹, weet hoe deze visie zich vertaald heeft in het gebouw: meer publieksruimtes en een kleinere leeszaal omdat archiefbestanden steeds vaker via internet geraadpleegd zullen worden. De benedenverdieping, met een café en een boekhandel, biedt voldoende ontmoetingsruimte. In de kelder bevinden zich een filmzaal

en tentoonstellingsruimtes, onder meer in de prachtig gerestaureerde kluiszaal. Het bevorderen van sociale cohesie, een maximaal publieksbereik en mensen gelegenheid bieden elkaar te ontmoeten zijn, volgens Visser, eveneens opdrachten voor het archief. Opdrachten die parallel lopen met die van de openbare bibliotheek, zoals Krist Bibauw ze even daarvoor geschetst had.

De voormiddag werd afgesloten door **Paul Robbrecht** van het architectenbureau Robbrecht en Daem. Robbrecht realiseerde in Antwerpen het FelixArchief en werkt momenteel aan de Gentse Boekentoren en het Stadsarchief Brussel. Het gaat telkens om historische gebouwen met grote cultuurhistorische waarde en een functie als 'informatiecentrum'. Robbrecht ziet in deze gebouwen een spanning tussen volheid – atypisch voor architectuur – en leegte. Magazijnen volgepakt met papier tegenover grote, 'lege' studiezalen. De massieve volumes van de Gentse toren en het Antwerpse pakhuis symboliseren de volheid. Om de gebouwen aan te passen aan de eisen van onze tijd, werkt Robbrecht zowel in de Boekentoren als in het Sint-Felixpakhuis met containers. De Boekentoren zal beter ontsloten worden, zodat we ons 'verlangen om naar boven te gaan' niet meer moeten onderdrukken; de binnenstraat van het pakhuis moet weer een doorgang worden en schots en scheef staande betonnen containerwanden symboliseren de houten schotten die vroeger gebruikt werden. Dat is de grote uitdaging voor de architect: historische monumenten, met respect voor hun eigenheid, aanpassen tot archief- en bibliotheekgebouwen van de 21ste eeuw.

In de namiddag lag de nadruk, de focus, meer op de praktijk. **Filip Deschamps** was de vreemde eend in de bijt. Als bouwfysisch ingenieur ziet hij er onder meer op toe dat gerestaureerde bibliotheek- en archiefgebouwen geschikt zijn om een collectie te conserveren. Net als Paul Robbrecht nam hij de renovatie van de Boekentoren als startpunt. Hij slaagde er uitstekend in om zijn betoog te projecteren op algemene problemen tijdens renovatiewerken. Boeiend was zijn benadering van onze collecties. Elk boek wordt volgens de bouwfysische ingenieurs gedefinieerd volgens klasse AA, A of B. Zijn al onze stukken topstukken, vroeg hij zich af? Uiteraard niet, en dus is het ook niet de bedoeling voor de hele collectie perfecte bewaarmogelijkheden (AA) te voor-

zien. Zijn goede raad voor wie aan verbouwen denkt: "Nog voor het bouwproces begint, is het van levensbelang dat de collectie voldoende wordt geïnventariseerd, en naar waarde geschat." Pas daarna kan voor elk stuk de beste bewaarmogelijkheid worden vastgesteld. Deschamps hamerde er trouwens ook op dat perfecte bewaring gepaard gaat met dure reiniging en correcte berging, en dat de kosten voor betere bewaring zich dus niet beperken tot het gebouw.

Eric Aerts van de dienst Toegankelijkheid van de Provant vroeg in een geheel eigen stijl aandacht voor de minder mobiele medemens. Aerts, zelf rolstoelgebruiker, toonde ons dat toegankelijkheid niet ophoudt bij de bouw van een bibliotheek of archief. Het voorbeeld van het toilet voor mindervaliden dat tevens gebruikt werd als opbergruimte bracht de zaal wel aan het lachen, maar was tegelijk heel schrijnend. Toegankelijkheid is trouwens niet alleen belangrijk voor mindervaliden of blinden, maar ook moeders met kinderen, leveranciers, ouderen... Aerts riep alle aanwezigen op om tijdens renovatie- of nieuwbouwprojecten een beroep te doen op één van de provinciale toegankelijkheidsbureaus.

Marleen Maes verving op het laatste moment haar directeur Marleen De Donder van de Openbare Bibliotheken Antwerpen. Zij schetste hoe de Antwerpse Permekebibliotheek als gebouw werd gebruikt om de publiekswerking te verbeteren. Zoals bekend ligt de bibliotheek midden in een 'probleemwijk', het De Coninckplein. Eén van de bedoelingen was dat ze het imago van de buurt mee zou opkrikken. De bibliotheek nam allerlei initiatieven om de bevolkingsgroepen bijeen te brengen. Maar in de Antwerpse media verschenen midden 2008 nog diverse artikels over de mislukte reconversie van het De Coninckplein. Dit verhaal kwam jammer genoeg niet ter sprake in de presentatie. Dat deze herwaardering niet lukt, is uiteraard niet de schuld van Permeke, maar het toont wel aan dat een bibliotheek niet op haar eentje een probleemwijk kan aanpakken.

Jan Van Vaerenbergh mocht deze *Focus* afsluiten. Hij vertrok van de stelling die VVBAD hem aangereikt had: moeten we onze gebouwen heroriënteren zodat de digitale media centraal komen te staan, en wat is dan nog de plaats van de oude media? Van Vaerenbergh vond de probleemstelling op dit moment verkeerd. Bij de voorstelling van alle bibliotheken die de laatste jaren in de prijzen vielen, staat het boek nog altijd centraal. Volgens Van Vaerenbergh zal dat nog wel een tijdje zo zijn, en blijven de nieuwe media ernaast staan. Op lange termijn ziet hij vooral een voortrekkersrol weggelegd voor de wetenschappelijke bibliotheken. Hij raadt de andere bibliotheken en archieven aan de ontwikkelingen in deze sector op te volgen om te anticiperen op de toekomst.

Focus had de ambitie om in de voormiddag een visie te ontwikkelen op het archief- en bibliotheekgebouw van de toekomst en na de middag rond enkele concrete thema's praktische informatie te bieden. Helaas vertrokken Hans

Visser en Paul Robbrecht vooral van concrete projecten en gebouwen, en legde Krist Biebouw pas helemaal aan het einde de link naar het gebouw. Genoeg visie op het gebouw achter de drie verhalen, maar aan de toehoorders om ze eruit te distilleren. De lezingen in de namiddag waren vooral 'eye-openers'. Moeten we onze hele collectie in optimale omstandigheden bewaren? Kan de leverancier met zijn boekenkarretje gemakkelijk binnen? Staat er iemand vóór de balie om gebruikers aan te spreken als het nodig is? Achteraf valt op hoe verschillende sprekers, de traditionele sterktes van onze bibliotheken en archieven benadrukten. Misschien is dat wel de belangrijkste les van deze dag: we zijn soms zo 'gefocus' op verandering en vernieuwing dat we uit het oog dreigen te verliezen dat onze basisopdrachten nog grotendeels dezelfde zijn. Omschreef Alistair Black niet op het voorbijgaande IFLA-congres in Quebec de grote tijdschriftenzalen uit het begin van de 20ste eeuw als het breedbandinternet van die tijd? Alleen: die tijdschriftenzaal hoeft niet meer zo nodig. Hoe het dan wel moet? *Focus op het gebouw* bood geen pasklaar antwoord. Maar wel stof om over na te denken.

Bruno Vermeeren, Coördinator VVBAD
Francis Vlieghe, Stafmedewerker VVBAD

Noot

1. Zie: *Vlamingen op zoek naar inspiratie in Nederland*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 84 (2008) 4; p. 42-49.

Het Felixarchief. Foto: Erfgoed.be.
p. 54: *Focus* 2008. Foto: Francis Vlieghe.